

1. ÚVOD A ZÁKLADNÍ POJMY

Problémový žák

Existují dva typy problémových žáků. Žáci, kteří vyrušují při hodině a žáci, kteří odmítají pracovat. Žák, který vyrušuje v hodině se projevuje jedním z těchto způsobů a nebo jejich kombinací. Jsou to neklidnost (neposedný, neklidný, nedokáže se soustředit), konfliktnost, provokativnost, agresivita (násilné sklony a agresivita se u žáka projevují většinou jako reakce na poznámku nebo příkaz, které u žáka vyvolají odmítavou reakci). Druhý typ je typ žáka, který například odmítá jít k tabuli, vypracovat cvičení nebo přiložit svou práci ke kontrole. Dále také nenosí pomůcky, nespolupracuje a je při vyučování pasivní. [1]

Kázeň= vědomé dodržování zadaných norem [2]

Školní kázeň= vědomé dodržování školního řádu a pokynů stanovených učiteli [2]

Nekázeň = drzost, vulgárnost a nespolupracující chování žáků [2]

Ukázněný žák

Chceme-li vést žáka ke kázni, měli bychom si nejprve v obecných rysech ujasnit, jak má vypadat profil ukázněného žáka. Ideálním ukázněným žákem není žák pasivně ukázněný, který o normách chování nepřemýšlí, ale pouze se jim automaticky podřizuje, slepě je dodržuje, ani žák, který se chová ukázněně jen v přítomnosti dozoru dospělých osob. Důležité je totiž posílení aktivního momentu kázně, kdy kázeň považujeme rovněž za aktivní projev dítěte. Takto pojímaná kázeň neznamena pouze, že něco neprovedu nebo se něčím neproviním, nýbrž se blíží termínu občanská statečnost. Takový žák potom v určité konfliktní situaci projevívá svou ukázněnost například tím, že se vzepře

ostatním a začne se zastávat spolužáka, popřípadě bude bránit dítě, kterému se chystají ostatní ubližovat. Ideálem je tedy slušná žák, který dodržuje pravidla školního řádu, napomáhá budování pozitivního sociálního klimatu ve škole, konflikty se spolužáky se snaží řešit poklidnou cestou a nesouhlas s učitelem dává najevo kultivovanou formou. [6]

Vztah učitele k problémovému žákovi

Vztah učitele k žákům, ať už se jedná o problémové nebo ne, není nikdy neutrální a čistě účelový. Může být ovlivněn představami učitele nebo jeho přáními, která jsou často nevědomá. To, jak učitel na žáky pohlíží, určuje nejen jeho chování vůči nim, ale i samotné výkony žáků (Pygmalion efekt¹).

Nabízí se tedy myšlenka, že za slabé nebo naopak úspěšné žáky mohou sami učitelé. Pohled učitele na žáka je tedy determinující a může mít přímý vliv nejen na žákovo chování, ale i na jeho výkon. Žák pak může být vlastně omezen tím, co od něj očekávají učitelé, rodiče nebo dokonce spolužáci. Učitel, který byl sám dobrý žák, se ztotožňuje nejčastěji s úspěšnými žáky, což může být dalším faktorem ovlivňující chování žáků. [4]

¹ Pygmalion efekt označuje stav, kdy mají lidé sklon chovat se tak, jak od nich ostatní očekávají. Objeven byl v šedesátých letech 20. století americkým vědcem Robertem Rosenthalem a učitelem Lenore F. Jacobsonem. Pojmenován byl po komedii Pygmalion George Bernarda Shawa z roku 1912, ve které londýnský profesor fonetiky naučil nevzdělanou dívku z nejnižší společenské třídy brilantní výslovnost vznešené dámy. [3]

2. PŘÍČINY CHOVÁNÍ PROBLÉMOVÉHO ŽÁKA

Hlavním zdrojem vzniku chování dětí a mládeže může být osobní pojetí výchovy jednotlivých rodičů a učitelů, které je výsledkem jejich vlastních zkušeností z výchovného působení v rodině a ve škole v době jejich dětství a mládí, napodování vzorů, studia na pedagogických fakultách a působení masmedií.

Přestože každý má svůj model výchovy a zvykl si na něj, měli bychom brát v úvahu, že nemusí ve všech parametrech odpovídat pozitivnímu rozvoji osobnosti jedince a ve svých důsledcích může vést k nevhodným projevům chování. Důležité tedy není zříkat se vždy svého osobního pojetí výchovy, ale hledat a nalézat jeho slabiny, vyhýbat se jim, a tak předcházet negativním vlivům osobního modelu výchovy na chování vychovávaných. [5]

Problémové chování žáků nám mohou objasnit ekonomické, sociální, a psychologické aspekty: [1]

- a) Ekonomický a sociální kontext
- b) Těžké období dospívání
- c) Neuspokojivý školní život
- d) Reakce mladých lidí vůči škole
- e) Agresivita
- f) Temperament
- g) Poruchy chování (ADHD)

a) Ekonomický a sociální kontext

Zvyšování ekonomické a sociální úrovně vyvolává u mladých lidí a jejich rodin pochyby o efektivitě vzdělávání a potřebnosti

vědění, které už nejsou přímým předpokladem pro profesní život. (Například názor, že praxe je důležitější než vědomosti.) Dále také působí na žáka rodinná rovnováha, která může být silně narušena ekonomickou situací. To se odráží také na čas věnovaný rodiči dětem, související se sledováním jejich studijních pokroků a s podporou ve studiu. Nestabilita rodinných vztahů (například rozvodovost) může mít také velký vliv na problémovost dítěte. V takových situacích hrozí, že si rodiče vytvoří z dětí náhradní partnery v tom smyslu, že s nimi řeší problémy, které nekorespondují s jejich věkem. Dítě tak nemá dostatek času, energie a prostoru pro studium a osobní rozvoj. [1]

b) Těžké období dospívání

Dospívání se projevuje hlubokými proměnami mladého člověka po stránce tělesné, psychické i sociální. Mezi tělesné změny patří proměny související s pubertou. Mladí lidé si často připadají divní a mají pocit ztráty kontroly nad svým tělem. Dospívající se může stranit svého okolí, být nesmělý, stydět se či dokonce odmítnout komunikovat s okolím. Psychické změny mají kořeny ve smýšlení o dospělosti, strachu z ní, ve stesku po dětství a především v představách o svém těle, které se najednou stává hlavním prostředkem sebevyjádření v rovině oblečení, účesu a líčení. S tím souvisí až patologické problémy (bulimie, anorexie). Mladý člověk má pocit vnitřního vyprázdnění a proto cítí potřebu na sebe upozorňovat a zviditelnit se. Svou image, často velmi výstřední, bere jako

provizorní ochranný štít. Takový člověk prožívá velmi intenzivně dvě protikladné potřeby. Potřebu být závislý (potřeba být milován a mít citového zázemí) a potřebu oddělit se a osamostatnit se. Dospívající člověk vnímá také velmi intenzivně vztahy s učiteli, což je právě to co by měl umět pedagog pozitivně ovlivnit. [1]

c) Neuspokojivý školní život

Pobyt ve škole je pro mnoho žáků zdrojem frustrací. Žákům se často upírá právo svobodně se vyjádřit, je jim odepřena možnost podílet se na rozhodnutí, která se jich týkají. Někteří žáci trpí syndromem školního neúspěchu. Podle G. Wiela vědomí školního neúspěchu spolu se sebepohrdáním, pocity studu, ponížení a s úzkostí má pro žáka hluboké a trvalé psychické následky, které se projeví v chování, jež utváří osobnost dospívajícího člověka. Důsledky takového syndromu mohou být:

- nekomunikativnost
- nenaslouchání
- citová závislost na učiteli
- nesystematický přístup
- absence vlastních ambicí a plánů [1]

d) Reakce mladých lidí vůči škole

U studenta, který se ocitne v ohrožující situaci se mohou vyskytnout tyto druhy reakce:

- útěk (záškoláctví, předčasný odchod ze školy)

- útok (odporování, provokace, výhružky, násilí)
 - podřízení se systému na úkor sebe samého a svého rozvoje
- [1]

e) Agresivita

Významnou roli při vzniku agresivity jsou genetické faktory (až 60 % podílu na agresivitě). Samozřejmě velmi ovlivňující je také vliv prostředí. Ve společnosti panuje názor, že zdrojem agresivity je muž-otec. Praxe ale ukazuje, že daleko větší problémy s agresivitou mají děti, které jsou vychovávány tzv. skrytě agresivní matkou. Tato matka před cizí osobou, tedy i před učitelem, kategoricky odmítá jakékoliv potrestání za jeho prohřešek. Staví se tak do pozice silné ochránkyně svého dítěte, avšak ví, že otec dítěte nejde pro ránu daleko. Časté jsou pak věty „Jen počkej, až přijde táta a vyřídí si to s tebou.“ Po příchodu otce matka všechny prohřešky dítěte nahlásí, mnohdy patřičně přibarveně, a nakonec se s pocitem zadostiučinění dívá, jak ho otec trestá. Dítě tak matku vidí jako zrádkyni a získá představu, že svět je plný nebezpečí a nikdo jej před ním neochrání. Na každý podnět (i sebemenší) reaguje nepřiměřeně. [7]

f) Temperament

Temperament znamená souhrn charakteristických nebo vrozených rysů osobnosti, které se trvale projevují způsobem reagování, jednání a prožívání.

Je důležité zdůraznit, že ne všechny děti s výraznějším temperamentem musí mít problémy s chováním. Neukázněné

dítě, kterého si pro jeho nadšení a citlivost cení jeden učitel, může být negativně vnímán učitelem jiným. Je tedy důležité i samotné postavení učitele k temperamentu žáka. Určitý temperament však může vést ke stresu a konfliktům ve škole.
[8]

g) Poruchy chování (ADHD)

ADHD je anglická zkratka pro Attention Deficit Hyperactivity Disorder neboli hyperaktivita s poruchou pozornosti. Jedná se o poruchu, která je v současnosti velmi diskutována.

Projevuje se třemi následujícími znaky:

- hyperaktivita (dítě „neposedí“) nebo hypoaktivita (každá činnost dítěti dlouho trvá)
- nepřiměřený stupeň pozornosti (neschopnost soustředit se)
- impulzivita [7]
- Příčiny vzniku ADHD mohou být jednak genetické, ale současné výzkumy upozorňují i na vliv toxinů (aditiva v potravinách, kouření v době těhotenství) [9]

3. ŘEŠENÍ

Je potřeba zdůraznit, že neexistuje žádný univerzální způsob pro správné řešení problémů chování žáků.

Můžeme si však nastínit několik úspěšných a odzkoušených strategií, které učители mohou pomoci s problémovým žákem:

- přizpůsobení tempa výuky žákům a jejich úrovně
- aplikace individuálního přístup k žákům

- používání různých metod výuky (kombinovat výuku individuální se skupinovou)
- podpora vzájemné pomoci žákům
- přenechání určité odpovědnosti žákům
- respektování potřeb žáků
- věnování se něčemu, co žáci považují za užitečné
- zapojení praktických věcí pro život do výuky
- nabízení osobní pomoci žákům [10]
- v krajním případě vyhledání odborné pomoci psychologa

4. ZÁVĚR

Komunikace a práce s problémovými žáky je obtížná a velmi závisí na individualitě jak žáka, tak učitele. Podle našeho názoru je tedy velmi důležité znát žáka a podle toho k němu přistupovat. Umět jej motivovat, zaujmout, ale i respektovat a podpořit.

Velmi nás zaujal právě efekt Pygmalionu, který bychom proto chtěly na závěr zmínit. Na straně 2 jsme již nastínily o co se jedná a nyní bychom chtěly zmínit výzkum, který byl proveden v San Franciscu v roce 1960.

V laboratorní části experimentu pracoval výzkumník se skupinou studentů, jejichž úkolem bylo během 14 dnů naučit krysy projít bludištěm k odměně. Experimentátor studentům sdělil, že část z nich dostala zvlášť učenlivé krysy, zatímco ostatní jen „obyčejné“ (ve skutečnosti to byla lež). Studenti přesvědčení o tom, že mají „chytré“ krysy, se zvířatům věnovali více, takže krysy uspěly mnohem lépe než ty, o nichž se studenti domnívali, že nejsou příliš učenlivé.

Tým pak také provedl terénní experiment: nejprve oznámili učitelům jedné základní školy, že výzkumníci z Harvardu přijeli testovat IQ žáků. Náhodně vybrali 20 % žáků z 18 tříd této školy, o nichž řekli učitelům, že jsou výrazně talentovaní. Zbývajících 80 % sloužilo jako kontrolní skupina. Po roce se ukázalo, že skupina žáků, označených jako talentovaní, má nejen lepší studijní výsledky, ale i vyšší IQ než kontrolní skupina. Když se učitelé dozvěděli, že si výzkumníci výjimečný talent označených žáků vymysleli, byli šokováni.

Z toho plyne, že pokud učitelé očekávají, že studenti budou úspěšně pracovat a intelektuálně růst, pak skutečně budou. Učitelé se takovým žákům totiž víc věnují, přistupují k nim individuálně, častěji jim dávají zpětnou vazbu, povzbuzují je a chválí a vytvářejí zajímavější studijní příležitosti. [10]

Zdroje:

[1] Auger, M. Boucharlat, Ch. *Učitel a problémový žák*. České vydání 2005. Portál s. r. o. , Praha 2005. ISBN 80-7178-907-0

[2] Bendl, S. *Školní kázeň v teorii a praxi*. První vydání 2011. Praha: Triton 2011. ISBN 978-80-7387-432-2

[3] *Everesta* [online] [cit. 2014-28-10]. Dostupné z:
< <https://www.everesta.cz/slovník/pygmalion-efekt> >

[4] Říhová, V. *Problémový žák na prvním stupni základní školy a jeho vliv na klima třídy*. Diplomová práce. Brno 2006

[5] Navrátil, S. Mattioli, J. *Problémové chování dětí a mládeže*. Vydání 1., 2011. Grada Publishing, a. s. , 2011. ISBN 978-80-247-3672-3

[6] Bendl, S. *Kázeňské problémy ve škole*. Aktualiz. a dopl. Vyd. 2011. Praha: Triton 2011. ISBN 978-80-7387-436-0

[7] Martínek, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Vydání 1., 2009. Grada Publishing, a. s. , 2009. ISBN 978-80-247-2310-5

[8] Keogh, B. *Tepmerament ve třídě*. Vydání 1., 2007. Grada Publishing, a. s. , 2007. ISBN 978-80-247-1504-9

[9] Zelinková, O. *Poruchy učení*. Přepřac. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-71-78-800-7

[10]] *Sněžník* [online] [cit. 2014-28-10]. Dostupné z:
<http://jung.sneznik.cz/forum/read.php?3,27356,27356#REPLY>